

EVLIYA ÇELEBİ VE PİRE'DEKİ MERMER ASLAN*

GUNNAR JARRING

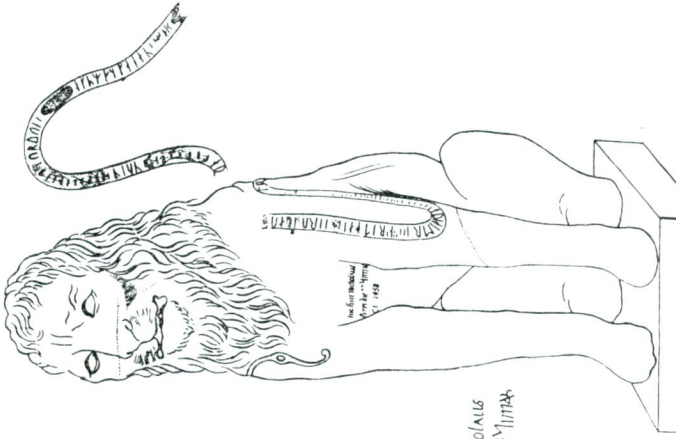
1611 yılından tahminen 1684 yılına kadar yaşamış olan Türk seyyahı Evliya Çelebi, Asya, Afrika ve Avrupa'ya yaptığı seyahatlerin ayrıntılı tasvirlerini ihtiva eden 10 ciltlik "Seyahatname" adlı bir eserin yazarıdır. Gerçek adı bilinmemektedir. Evliya Çelebi takma adıdır. Sultanın sarayında kuyumcu olan Derviş Mehmet Zilli adlı birinin oğludur. Yüksek düzeydeki iyi ilişkileri dolayısıyla -ki bu Sultan Murat IV devrine rastlamaktadır- ve babasının malî desteği sayesinde zamanına göre çok uzun seyahatlarını yapabildi. 1670 yılı civarında Yunanistan'ı ziyareti sırasında tetkik etmek olanağını elde ettiği Pire'deki meşhur aslana ait tasvire kitabında yer vermesi İsveç için de önem taşır. Evliya Çelebi'nin seyahat tasvirlerinden birçok kısımlar çeşitli Avrupa dillerine çevrildiği halde, bugüne kadar Pire'deki aslan ile ilgili bölümün yalnız 1959 yılına ait bir yeni Yunanca tercümesi mevcut olsa gerek (Mpiri, s. 52-54). Bu vesile ile bu tercümeyle dikkatimi çeken Sn. Müdür Jannis Amatsis'e candan teşekkür ederim.

Seyahatname'nin tenkitli bir baskısı henüz mevcut değil. 1314-18/1896-1900 yıllarında yayınlanmış olan ilk altı cildin büyük Türkçe edisyonunu 7.-10. ciltlerinin modern bir edisyonu takip ediyor, fakat bu da pek tatminkâr olarak telakki edilemez. Bundan dolayı metnin birçok bakımdan güvenilir olmadığını ve iyi bir tercüme için birçok zorlukların mevcut olduğunu belirten Babinger (1927) ve H. Turkova (1953) -ki sonuncusu İstanbul'un Mehmet II tarafından fethine dair bölümünü tercüme etti ve Walther Björkman (1964) ve H. W. Duda (1964)-ki ona Evliya Çelebi'nin hayatı ve eserlerine dair en yeni bilgileri borçluyuz- çok haklılar. Evliya Çelebi birçok yerde pek çok hayal katıyor, ve bazen tasvir ettiği ülkeleri bizzat ziyaret ettiği şüpheli görünüyor. Bu görüş mutlaka kuzey Avrupa ülkeleri, özellikle

* Gunnar Jarring, Evliya Çelebi och marmolejonet fran Pireus (Fornvännen 73, (1978) adlı makale Dr. H. Z. Koşay'ın ricası üzerine İsveç dilinden Almancaya Prof. Dr. Else Ebel tarafından ve Almancadan da Türkçeye Mihin Lugal tarafından çevrilmiştir.

Res. 2

Res. 1

Run yazıtını 1790 yıllarında keşfeden Akerblad (1800)'a göre Pire'deki mermer aslan.

mutad olan İsveç yerine Isfac dediği İsveç için de geçerlidir. Bu tasvir 40.000 Tatar'ın (Duda yanlış olarak 10.000 diyor) katıldığı ve Avusturya Almanya ve Hollanda'dan geçerek Kuzey denizi sahiline kadar uzanan efsanevi bir ekspedisyon ile ilişkili olarak anlatılmaktadır. İsveç ancak bir kenarda anılmaktadır.

Pire'deki aslan'a gelince Evliya Çelebi'nin tasvirinin kendi görüşlerine dayandığına dair şüpheye sebep yok. Akdeniz ülkelerinin tasviri çok ayrıntılıdır ve çok kez yalnız Coğrafya ve Tarih değil, aynı zamanda edebî ve sanat tarihi ile ilgili kıymetli bilgiler vermektedir.

1688 yılında Venedig'e nakledilen mermer aslanın üzerinde kuzey run yazıtları vardır. Bunlar büyük bir olasılıkla bizanslıların hizmetinde bulunan "Waranger"ler tarafından yazılmıştır. Bu yazıtların Evliya Çelebi tarafından görülmemesi hayret vericidir. Akla şöyle bir soru gelir: Bütün ayrıntıları ile tasvir ettiği Aslan'a bakınca acaba üstündeki yazıtları göremeyecek kadar etkilendi ve hayran mı kaldı? Yoksa o zaman görünemeyecek kadar harap veya belki de kirli mi idiler? Yoksa bu yazıtları yunanca mı zannetti ve pek çok yunanca yazıt gördüğü için bunları anlamaya değer bulmadı mı? Burada belirtilmesi gereken bir husus 1687 yılında Kontes Königsmark ile birlikte mermer aslanı Pire'deki eski yerinde gören Anna Akerhjelm'in de run yazıtının farkına varmamasıdır (Sander 1896, s. 3; Labarde 1854, s. 312). Ancak İsveç diplomatı J. D. Akerblad (1800) 1797-99 yıllarında Venedig'de yazıtı keşfetti (Sander 1896, s. 9; Brate 1919, s. 2).

Seyahatnamenin 8. cildinde (S. 263-264) Evliya Çelebi'nin Pire Aslanını tasvir ettiği bölümü aşağıda veriyoruz:

Ejder Limanındaki Acayipliklerin Beyanı *

(Atina) Kentinin güney yönünde iki saatlik uzaklıkta Akdeniz sahilinin bir körfezi sonunda, Okyanus ve Ummanların ve lanetlenmiş denizlerin denizcileri ve gemicileri arasında çok iyi bilinen Ejder limanı vardır. Bu limanın kenarındaki iskele başındaki büyük hanın dibinde iki adam boyu kadar yükseklikte beyaz mermerden yapılmış, kaide üzerine oturmuş ve ağzını güneydeki denize açmış bir aslan

* Evliya Çelebi'nin metninden bugünkü dilimize Sn, İbrahim Olgun tarafından yaklaştırılmıştır.

heykeli vardır. Heykeltraş öyle benzersiz bir biçimde canlandırmış ki, bu denî dünya sanatçıları bir araya gelse, her çeşit gereçlerini kullansalar ona denk bir yapıt meydana getirmeleri olanaksızdır. Bu aslan heykelinin başı hamam kubbesi kadar olup, ön ayaklarını deniz kenarına dayayıp, arkası üzerine çömelip sanki denizdeki gemileri seyredencesine oturuyor. Bir ejderha gibi heybetli ve acayip kocaman bir aslan heykeli olduğu için bu limana Ejder limanı derler. Bu da harika ve eşsiz bir eserdir. Bu liman üçyüz parça gemi alır. Çanak gibi yuvarlak olup giriş kapılı bir limandır. Beş rüzgâra karşı koruyucu olup yatağı iyi demir tutar. Hatta Canpolat-zade Mustafa Paşa, kaptan paşa iken, donanma-yı Hümayun gemileri burada demir atmıştır. Liman ağzında bir büyük menderek kalesi yaparken bu aslanı da seyretmiş, bukaemun gibi rengârenk boyatmış, resimlerin izleri aslanın vücudunda şimdi de görülmektedir. Sonra IV. Sultan Murat Han, Canpolat-zade Mustafa Paşa'yı yanına çağırınca, sözü edilen menderek kulesi yarım kalmış. O kale tamamlansaydı, bu Ejder limanı gerçekten çok iyi ve güvenli bir yer olurdu. Lakin zalim limanın civarında suyu yoktur, fakat yakında bağlar içinde hayat suları çoktur

Bendeniz bu aslan heykeline iyice ve dikkatle baktım. Kafirler çağında, yedi harikadan biri olan ve kükreyip insanları parçalamayan aslan bir çeşme imiş; zira arkası üzerine oturup ağzını havaya açıp durmasından ve önayakları önünde yekpare bir havuz olduğundan belli ki, bu bir çeşme olup, ağzından adam gövdesi kalınlığında hayat suyu fışkırmış. Havuza dökülen bu sudan gemiciler yararlanırlarmış. Ama hayat suyunun kaynağı Atina kentinin doğusunda, iki saat uzaklıkta Delidağ denilen bir yüksek dağ da imiş. Oradan künklerle hayat suyu gelir, bu aslan heykelinin ağzından akarmış. Hâlâ su gelen yerler ve yollarının izleri görülmektedir.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Babinger, F., 1927. *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*. Leipzig, s. 219-222

Björkman, Walther, 1964. *Die klassisch-osmanische Literatur* (Philologiae Turcicae Fundamenta. cilt 2, s. 456-457. Wiesbaden).

Brate, E., 1919. *Pireus-lejonets runinskrift*. (Antikvarisk tidskrift för Sverige 20: 3.).

Duda, H. W., 1965. *Ewliya Celebi* (The Encyclopaedia of Islam. New Edition. Vol. 2. Leiden – London).

Evliya Çelebi seyahatnamesi. Cilt 1-6 İstanbul 1314-18/1896-1900; Cild 7-10 İstanbul 1928-1938. *Pire limanının tasviri* cilt 8, s. 263-264; *İsveç hakkında* Cilt 6, s. 364-369.

Larbarde, Le Cte de, 1854. *Athènes aux XVe et XVIIe siècles*. cilt 1-2. Paris; Vol. 2, s. 256-349. *Anna Akerhjelm ve Pire aslanı*. s. 312.

Mpiri, K. I., 1959. Τὰ Ἀττικὰ τοῦ Ἑβραίου τσελέμπη Αἰ Ἀυῆναι καὶ τὰ περίχωρα τῶν κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα. Ἀυῆναι.

Narrative of travels in Europe, Asia and Africa, in the Seventeenth Century, by Evliya Efendi. Translated from the Turkish by Joseph von Hammer. Vol. 1-2 London 1846-50.

Sander, F., 1896. *Marmorlejonet fran Pireus med nordiska runinskrifter*. Stockholm.

Turkova, H., 1953. *Le siège de Constantinople d'après le Seyahatname d'Evliya Celebi* (Byzantinoslavica, 14. Praha).

Akerblad, J. D., 1800. *Om det sittande marmorlejonet i Venedig*. (Venedig'teki mermer aslan hk.) (Skandinavisk Museum II:2, s. 1-12. Kobenhavn 1806).

